

MINDEORD

Ellen Andersen¹

1. MARTS 1937 – 19. APRIL 2018

AF NIELS KÆRGÅRD

Det hænder jo tit, at ens børn bliver mere berømte end en selv, og sådan er det gået for Ellen. I pressen er hun mest kendt som mor til den økonomiske model ADAM (Annual Danish Aggregate Model). Den model, hun konstruerede i årene fra 1968 til 1973, og som blev forsvaret som disputats i 1975, er i dag det centrale værktøj ved tilrettelæggelsen af dansk økonomisk politik. Versionen fra 1975 udviklede hun stort set alene. I dag er der et kontor i Danmarks Statistik med 1 kontorchef, 2 chefkonsulenter, 2 specialkonsulenter og 3 fuldmægtige til at udbygge og vedligeholde ADAM. Og der er brugere f.eks. i Finansministeriet, der mere eller mindre dagligt arbejder med modellen.

ADAM i dag er som en stor gammel bygning præget af tilbygninger, nedrivninger, moderniseringer og justeringer, men meget af det grundlæggende fundament kan føres tilbage til Ellens ideer fra begyndelsen af 1970'erne.

Uden for det snævre økonommiljø er det mindre kendt, at hun var en helt central skikkelse på Københavns Universitets Økonomiske Institut i hele perioden fra ansættelsen i 1968 til pensioneringen i 1999. En skattet underviser og en central person i de styrende organer, f.eks. studienævnetsformand 1974-76 og fagrådsformand 1980-83.

Selv lærte jeg hende at kende i 1968-69, hvor hun blev min lærer i økonometri og vejleder for mit speciale. Vi kom også begge i det udvalg under Den Statsvidenskabelige Afdeling, der i sommeren 1968 forhandlede medbestemmelse og etablering af studienævn. Ellen som repræsentant for de ikke-professorale lærere, og jeg som repræsentant for studenteraktivisterne.

Da jeg i 1970 blev kandidat, var min første ansættelse netop som sekretær for det nyoprettede studienævn. På det tidspunkt blev økonomistudiet reformeret og fik sin nuværende struktur med tre årsprøver og en afsluttende del – i stedet for den gamle ordning med en 1. og 2. del. For mig som studienævnssekretær var det indlysende, at uanset hvem, der formelt var formand, var det de to yngre kvindelige lektorer Ellen Andersen og Bodil Nyboe Andersen, der havde styr på problemerne.

Da jeg i 1971 fik et kandidatstipendium, var vi tre ph.d.-studerende uden noget kontor. Økonomisk Institut havde netop fået fire kontorer på Vandkunsten langt fra instituttet i Studiestræde, og der ville vi gerne flytte ind. Men professorerne mente bestemt ikke, at man kunne have tre ph.d.-studerende siddende langt fra instituttet uden opsyn.

Ellen Andersen havde på det tidspunkt allerede en etableret position på instituttet. Det var dengang ikke internationale artikler, der gjorde det, men et stort kendskab til de danske konjunkturer og den økonomiske litteratur. Hun havde i 1967-69 løbende skrevet økonomiske konjunkturoversigter i *Sparekassetidende*, og selv om hun i en professorbedømmelse fra 1973 blev bebrejdet, at hun havde skrevet for få boganmeldelser, havde hun faktisk skrevet en del. Værnepligten som skribent ved *Sparekassetidende* og boganmelder for *Nationaløkonomiske Tidsskrift* var i 1971 således overstået. Så alle blev overraskede, da hun meldte sig villig til at flytte med os tre stipendiater til Vandkunsten.

Men det var i og for sig logisk. Hun ville gerne have fred til at færdiggøre sin disputats. Det blev starten til det, der i den danske økonomiverden blev kendt som Økonomisk Instituts Cykelafdeling. Lokalerne på Vandkunsten havde universitetet overtaget fra firmaet Simonsen & Nielsen, og på vor etage stod stadig ”Cykelafdelingen” på yderdøren – og det navn tog vi til os. Det blev nok det mest frugtbare forskningsmiljø, jeg har oplevet. Der var en betydelig korpsånd. Vi startede Økonomisk Instituts første serie af arbejds-papirer, ”Cykelafdelingens memoserie”, og fejrede jævnligt små triumfer med artikler i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, kronikker i *Kristeligt Dagblad* eller sejre ved kampvalgene til studienævnet. Sejrene blev fejret med sportslagkage fra La Glace, og vi fik efterhånden en større samling af sejrstrofæer i form af La Glaces papkasser. Og afdelingen var en succes; i 1973 blev Ellen landets første kvindelige samfundsvidenskabelige professor, og vi

andre blev et par år efter lektorer (af os fire endte tre som professorer og den fjerde som finansdirektør i ATP). Senere flyttede afdelingen til større lokaler og fik flere medlemmer.

Ellen var den uformelle, men helt åbenbare og ubestridte leder af afdelingen, og det var hendes ånd, der prægede den. Da en af de senere tilkomne ph.d.-studerende nogle år efter skulle have sit første barn, fik Ellen gennemført, at vi alle i frokostpauserne hæklede blebukser til det kommende barn, og samtlige medarbejdere i afdelingen, alle mænd, fik – med Ellens hjælp og kyndige instruktioner – fremstillet et par mere eller mindre vellykkede blebukser.

Selv om man ikke kan se det af hendes CV med mange ledende poster på og uden for universitetet, var hun på mange måder meget anarkistisk og i hvert fald antibureaukratisk. Økonometrikerne i København og Aarhus mødtes for første gang mere eller mindre tilfældigt til en konference i 1972, og det resulterede i dannelsen af Dansk Økonometrisk Selskab, som siden 1973 har haft et årligt møde på Aarhus Universitets kursusejendom Sandbjerg.

Ellen var oplagt den ledende skikkelse, men nægtede nogensinde at sidde i selskabets bestyrelse. Og hun nedlagde veto mod, at selskabet skulle have navn og vedtægter. Selskabet havde derfor ingen vedtægter og omtaltes bare som ”Sandbjerg-kredsen”, indtil terrorlovgivningen for få år siden satte en stopper for det. Den krævede navn, vedtægter og generalforsamlingsreferater af en forening for, at den kunne have en bankkonto.

Ellens forskning var karakteriseret af hårdt arbejde med analysernes fundamentale grundlag. Selv om hun arbejdede med problemstillinger, der involverede store projekter med mange medarbejdere, var hun meget langt fra den forskertype, der har assistenter til at udføre det slidsomme arbejde med målinger og beregninger. Hun anså de tal, modellerne byggede på, som den klippegrund, der var hele grundlaget for analysernes troværdighed. Datakonstruktionen var derfor ikke noget, hun overlod til andre. Respekten for data var karakteristisk for cykelafdelingen, og der var ikke mange data dengang. ADAM byggede på de årlige nationalregnskabstal, og der var kun tal for 1949-65, altså 17 observationer. Så når der kom tal for et nyt år og dermed en ny observation, gav Ellen kage. Ligesom jeg – der arbejdede på en ph.d.-afhandling om efterspørgsel og levetid for biler – gav kage, når det årlige tal for bilbestanden kom.

Regnekraften var også et problem. Ellen lavede alle beregninger på en mekanisk Facit-regnemaskine. Da hun var i topform, pralede hun med, at hun kunne lave

en regressionsanalyse med 2 forklarende variable og de 17 observationer på 20 minutter ved brug af beregningsskemaerne i Halds lærebog i statistik. Man begyndte på et tidspunkt at sende beregningerne til regnecentret NEUCC i Lundtofte. Men så skulle tallene bringes til Lundtofte, overføres til hulkort, og resultaterne kunne så hentes nogle dage efter. Man tænkte dengang noget mere over, hvad det var for en teori, man ville prøve på data, end nu, hvor man med en moderne computer kan teste tusindvis af alternativer på et splitsekund.

Det var også en joke blandt opponenterne ved hendes disputats, at hun selv havde skrevet disputatsen. Dvs. hun havde selv skrevet manuskriptet på maskine, hvor andre (mandlige lektorer og professorer, ville Ellen nok sige) havde instituttets ”skrivedamer” til at renskrive deres håndskrevne manuskripter. Men Ellen betragtede renskrivning som et surt led i skriveprocessen, som man ikke kunne være bekendt at forlange af andre.

Arbejdet resulterede altså i den model, hun i 1975 forsvarede som disputats. En bog, der ved årtusindskiftet var selvskreven til at komme på *Nationaløkonomisk Tidsskrifts* liste over det 20. århundredes ti mest betydningsfulde danske økonomiske bøger.

Der var på det tidspunkt store forventninger til de økonometriske modellers muligheder. De skulle sanere den økonomiske debat, idet man med modellerne var nødt til at præcisere sine antagelser og forslag, så der, som det hed, ”ikke kunne indarbejdes store mængder varm luft som finansieringskilde”.

Sådan gik det ikke. Modellerne blev, i stedet for at blive brugt til at gøre debatten klarere og antagelserne mere præcise, misbrugt som et orakel, der kunne give autoritative svar, som man kunne slå politiske modstandere i hovedet med. Det var ikke en brug af modeller, Ellen forfaldt til. Karakteristisk er det, at hendes sidste store interview i anledning af 80-års fødselsdagen havde overskriften ”Regnemodellernes moder advarer mod at stole for meget på den model, hun selv har skabt”.

Den internationale forskningsverden var dengang meget anderledes end i dag. Flyvning var dyrt, og det meste af forskningen blev skrevet på de nationale sprog, her i landet dansk. Så det nordiske spillede en langt større rolle end i dag. De nordiske universitetsøkonomer mødtes normalt en weekend i maj på øen Marstrand i den göteborgske skærgård. Her præsenterede man sine første forskningsresultater, og fra da af vidste de nordiske økonomer, hvem man var. Her kom Ellen med glæde og introducerede os yngre for Nordens førende økonomer. Hun havde selv i 1960'erne været på et semesters studieophold ved Oslo Universitetets økonomiske

institut på et tidspunkt, da Oslo med de senere Nobelprismodtagere Ragnar Frisch og Trygve Haavelmo og den lidt yngre Leif Johansen stadig var et af verdens førende – måske det førende – økonomiske institut.

Ellens mentor P. Nørregaard Rasmussen ville gerne have hende mere ud i verden, og da hun i 1983 fik Tagea Brandts Rejselegat, så hun på det med stor skepsis – som Nørregaard Rasmussens sidste konspiration for at få hende ud at rejse.

Det betød ikke, at hun var provinsiel; hun fulgte omhyggeligt med i den internationale litteratur. Men hendes mål var hele tiden at bruge teorierne til noget, der gjorde os klogere på det danske samfunds funktion.

Hele hendes produktion er på en eller anden måde formålsbestemt. Der var omkring 1970 brug for en model som ADAM; og denne model fortsatte med at være hendes hjertebarn livet igennem. Men fra sidst i 1980'erne arbejdede hun sammen med Poul Chr. Matthiessen og Anders Ølgaard intenst med boligmarkedet. Sammen udgjorde de et udvalg nedsat af boligministeren, der skulle se på "boligmarkedet i de kommende år". Udvalget udgav 1988-93 tre bøger om boligmarkedet, og hun skrev i denne periode også et større antal artikler om boligmarkedet, bl.a. tre i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*.

Men formålet behøvede langt fra altid at være praktiske anvendelser. En meget stor del af hendes produktion er lærebogsmateriale, bl.a. et næsten komplet lærebogssystem til makroøkonomi på polit.-studiets 2. år. Karakteristisk for hende kom værket aldrig som en kommercielt udgivet lærebog. Det kom efter hendes ønske i flere dupliserede udgaver, så det var billigt for de studerende. Hendes tekst var uden omsvøb, detaljeret gennemtænkt og af og til uortodoks – både pædagogisk og indholdsmæssigt. Den gamle forvirring vedrørende M, der i økonomiske lærebøger både betegner pengemængden (Money) og importen, løste hun f.eks. radikalt ved at kalde import og export for A og B i stedet for M og X.

Hun holdt også flittigt mere avancerede studiekredse og øvelser for de studerende. Jeg overtog f.eks. en øvelse fra hende i 1974 om bygningen af en vækstmodel på grundlag af Svend Aage Hansens historiske nationalregnskabstal, og det blev starten på det, der i 1991 blev min disputats.

Hvor hun gerne påtog sig arbejdsopgaver, var hun ekstremt sky over for publicity. Der findes næsten ikke udtalelser til pressen. Et interview med Uffe Ellemann i *Weekendavisen* fra omkring 1973, et interview med studenterbladet *Stud Polit* og et 80-års fødselsdagsinterview med det elektroniske magasin *Zetland* er de eneste større

udtalelser, jeg har kunnet finde. I det sidste interview udtrykker journalisten derfor berettiget begejstring over, at det er lykkedes hende – modsat næsten alle andre – at få en interviewaftale, hvortil Ellen replicerer: ”Ja, morsomt bliver det ikke,” og da det er et fødselsdagsinterview, udtrykker hun håbet: ”Så kan jeg måske slippe, hvis andre ringer.”

Selv om hun nok var den i landet overhovedet, der var bedst kvalificeret til at blive økonomisk vismand (medlem af Det Økonomiske Råds formandskab), afslog hun flere gange kategorisk. Hvor hun aldrig accepterede at sidde i rådets formandskab, sad hun derimod fra 1997 til 2007 – uden for rampelyset – i selve rådet som særlig økonomisk sagkyndig.

Selv om hun således holdt meget lav profil i forhold til medierne, manglede der ikke hæder og opgaver. Hun sad i Det Samfundsvidenskabelige Forskningsråd 1973-77 i forskningsrådenes allertidligste fase med øl og snaps til frokosten ved heldagsmøderne og ældre mænd, der nikkede lidt under uddelinger efter frokost. Hun sad i Registerrådet fra 1986, i bestyrelsen for Arbejdernes Landsbank fra 1987, i bestyrelsen for Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut fra 1994, i Kulturministeriets Forskningsudvalg og mange andre steder.

Med denne glørværdige karriere og pionerindsats inden for økonometrien ville det være naturligt at antage, at hun havde levet i et beskyttet miljø med massiv støtte fra forældre og ægtefælle. Det var næppe tilfældet. Moderen døde allerede, da Ellen var fem år gammel, og hun voksede op skiftevis hos faderen på Østerbro og på Amager hos en faster, der rullede cigarer, og en onkel, der var skibstømrer. Det var således ikke oplagt, at hun skulle være akademiker, men faderen, der var revisor, sørgede for, at hun blev student. Hun valgte så polit.-studiet, men ikke – som så mange andre – ud fra en politisk interesse. Hun ”kunne også være blevet aktuar”, har hun sagt. I 1969 slog hun sig sammen med studiekammeraten Karsten Thorbæk; han var en skarpsindig økonom, men ramt af sygdom og gik bort i 1988, kun 51 år gammel. Det slog hende ikke ud; hun fortsatte med en livlig kontakt med familien, gamle studerende og kollegaer, og altid med to selvbevidste hankatte af bedste race i huset.

I 1984 blev hun valgt ind i Videnskabernes Selskab på et tidspunkt, hvor der kun var tre kvindelige medlemmer af den humanistiske klasse (Eli Fischer-Jørgensen, Else Kai Sass og Inger Ejskjær). Hun kom flittigt i Selskabet og var som formand for kassekommissionen 1995-2000 også medlem af præsidiet. Da jeg blev indvalgt i 1999, var hun en slags uformel leder af økonomgruppen, der normalt holdt sammen omkring bordet nærmest køkkenet ved natmaden. Hun forklarede mig, at slyngelbordet var i det diagonalt modsatte hjørne, og hun mente nok, at Hector

Estrup somme tider flyttede fra økonombordet derned, men som hun sagde: ”Aldrig før jeg er gået hjem.”

Men hun var også selv på mange måder en festglad type. Hun elskede at lave mad og gjorde det ofte, f.eks. til fødselsdage og sammenkomster i Cykelafdelingen. Hun spøjte somme tider med, at hvis hendes videnskabelige karriere gik helt i stå, kunne hun vel altid blive kok på en Storebæltsfærge. Hendes 70-års fødselsdag blev fejret som karneval på Skjoldenæsholm.

Med hele hendes holdning til bureaukrati og topstyring måtte hun se med stor skepsis på universiteternes udvikling i 1990'erne. I samme periode kom den økonomiske modelbygning ind i en udvikling med en opspaltning i en meget statistisk del med f.eks. VAR-modeller, og en meget økonomisk-teoretisk del med økonomiske ligevægtsmodeller; det var meget fjernt fra hendes klassiske økonometriske ideal, hvor økonomisk og statistisk teori skulle gå hånd i hånd, og hånd i hånd med solide data. Hun lod sig derfor pensionere som 62-årig i 1999 og kom aldrig siden på universitetet, selv ikke når gamle venner og kollegaer holdt afskedsforelæsninger eller fødselsdagsreceptioner. Det moderne topstyrede universitet var hende meget imod.

Sit barn ADAM holdt hun derimod tæt kontakt med. Hun kom til modelgruppemøder i Danmarks Statistik til sin død og deltog der til det sidste aktivt i de modeltekniske diskussioner. Hendes hjerte bankede livet igennem for statistisk velfunderede økonomiske modeller, der ikke var skævvredne af politiske ønsker og abstrakt teori. Hun var en sand elev af de store økonometriske pionerer, Tinbergen, Klein, Frisch og Haavelmo.

Ære være hendes minde.

1 En længere og mere teknisk-økonomisk nekrolog af Niels Kærgård findes i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*. Denne nekrolog indeholder også en liste over Ellen Andersens vigtigste publikationer og en mere udførlig dokumentation for en række af oplysningerne i disse mindeord. Peder Andersen, Michael Møller, Marita Akhøj Nielsen og Michael Sejersen takkes for nyttige kommentarer til udkast til disse mindeord, men fejl, udeladelser og vurderinger er selvfølgelig alene forfatterens ansvar.